

METODE I TEHNIKE ZA SASTAVLJANJE I ALATI ZA OTKRIVANJE OBMANJUJUĆIH FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

Dr Jelena Slović

Preduzeće za reviziju Finodit, Beograd

Licencirani ovlašćeni revizor

Stalni sudski veštak ekonomsko-finansijske struke

Sadržaj

UVOD.....	3
„KORISNICI“ KORPORATIVNOG KRIMINALA.....	3
ŽRTVE KORPORATIVNOG KRIMINALA.....	4
STRUKTURA KORPRATIVNOG KRIMINALA.....	5
DOKAZ.....	5
OSNOVNI TESTOVI ZA OTKRIVANJE PREVARE.....	6
STABLO PREVARA (FRAUD TREE).....	7
OBMANJUJUĆI FINANSIJSKI IZVEŠTAJI.....	8
METODE OBMANE U FINANSIJSKIM IZVEŠTAJIMA.....	8
TEHNIKE MODIFIKACIJE FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA.....	8
ALATI U ISTRAZI FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA.....	13
ZAKLJUČAK.....	15

METODE I TEHNIKE ZA SASTAVLJANJE I ALATI ZA OTKRIVANJE OBMANJUJUĆIH FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

UVOD

Korporativni kriminal je tekovina poslovanja i premda je bilo velikih korporativnih skandala u istoriji u poslednje dve decenije korporativni kriminal je doživeo veliki zamah. Razloga za to ima mnogo i oni pre svega leže u ljudskoj pohlepi odakle se razvijaju i ispoljavaju na veliki broj načina.

Pošto je korporativni kriminal postao sve češća pojava u modernom poslovanju, pojavila se potreba da se ova pojava podrobno prouči u cilju njenog suzbijanja i eventualne prevencije. Veliki broj stručnih lica i profesionalaca je izučavalo i izučava ovu oblast, no ovo je vrlo dinamična oblast tako da se vremenom pojavljuje sve veći broj raznovrsnih šema korporativnog kriminala, što samo po sebi zahteva kontinuirano praćenje i ažuriranje.

U tom smislu neophodno je da istražitelji korporativnog kriminala, odnosno forenzičari, budu edukovani profesionalci koji mogu da identifikuju delo i šemu koja je primenjena, da prikupe dokaze i da ih rastumače, utvrde finansijske aspekte i izveste o tome. Pored zahteva za profesionalnošću i edukacijom, ono što je vrlo bitan postulat u istrazi je nezavisnost i objektivnost forenzičara, jer u suprotnom rezultati takve istrage ne mogu se uzeti kao validni. Forenzičar mora nastupiti kao nezavisno, objektivno i stručno lice koje će istražiti, prikupiti dokaze, analizirati ih, kao i određene finansijske događaje i informacije povezane sa njima, izvesti zaključke i sačiniti izveštaj.

Međutim, prilikom istraživanja informacija u finansijskim izveštajima forenzički istražitelj mora imati na umu da netačne informacije u finansijskim izveštajima ne moraju biti rezultat krivotvorenja i namernog obmanjivanja, već mogu biti i posledica greške. Na prvi pogled greška i obmanjujuća informacija ispoljavaju se na isti način, a ono što ih razlikuje je namera. Iskustvo nam govori da kada postoji namera da se izvrši obmanjivanje u finansijskim izveštajima, odnosno sačine obmanjujući finansijski izveštaji, onda je iskusni i stručni forenzičar može i uočiti. Zapravo, kada postoji namera da se sastave obmanjujući finansijski izveštaji, onda su modifikacije sistematske i prožimaju celokupne finansijske izveštaje, što samo po sebi može biti indikator namere, kao i toga da ih po pravilu vrše stručni profesionalci. Pitanje na koje treba odgovoriti u istrazi je koji je cilj i šta se želi postići izvršavanjem dela korporativnog kriminala i sastavljanja obmanjujućih finansijskih izveštaja u sklopu toga (npr. podizanje cene akcija)? Kada se utvrdi šta je i zašto je urađeno onda se mogu razaznati sredstva, odnosno metode i tehnike modifikacije finansijskih izveštaja, što predstavlja ključni korak u istrazi.

„KORISNICI“ KORPORATIVNOG KRIMINALA

Uslovi modernog poslovanja su, sa jedne strane pojednostavljeni razvojem tehnologije i prateće globalizacije, sa druge strane to je otvorilo širok prostor za kreiranje i ekspanziju raznovrsnih šema korporativnog kriminala.

Prethodno je istaknuto da je u postupku istrage potrebno utvrditi koji je cilj izvršenja dela korporativnog kriminala. Međutim, ne sme se prevideti da se pre cilja uvek javlja određena potreba koju počinio žele da ispune, a koja je najčešće finansijske prirode. Tako da pitanje koje stoji pre svih

pitanja i koje se neminovno postavlja u svakoj istrazi, uključujući i istrage korporativnog kriminala, je: ko je imao korist (Qui bono)? Kada se stvari postave na taj način onda se odgovor sam nameće da se dela korporativnog kriminala vrše:

- U korist kompanije;
- Na štetu kompanije.

Kompanija može biti počinitelj, ali i žrtva korporativnog kriminala, a izvršiocima ovih dela mogu podjednako biti interna i eksterna lica. Tema počinitelja i motiva je vrlo široka i o tome se dosta toga može naći u literaturi, pošto se ova podela dalje može deliti na rukovodioce, zaposlene, kupce, dobavljače itd. što zahteva posebnu analizu.

Kada se kaže da je kompanija kao pravno lice počinitelj krivičnog dela to može zvučati neobično, s obzirom na to da su ljudi koji upravljaju tom kompanijom zapravo počinioci, a oni koriste pravni status kompanije kako bi ostvarili određeni cilj. Ukoliko je kompanija izvršitelj dela korporativnog kriminala onda se očekuje da će sama kompanija ostvariti određenu korist (skok cena akcija, povoljnije kredite, privlačenje investitora itd.), ali i da će lica koja su omogućila kompaniji da to ostvari takođe ostvariti određene koristi (povećanje primanja, bonuse, akcije, beneficije itd.). U navedenoj situaciji korisnici korporativnog kriminala su sama kompanija i počinioci dela korporativnog kriminala. Međutim ne sme se zanemariti da su koristi, odnosno štete, koje nastaju kada je kompanija počinitelj dela korporativnog kriminala velike, jer ove vrste dela mogu trajati i po nekoliko godina i za sobom ostavljaju dalekosežne posledice.

Kada se dela vrše na štetu kompanije, onda su u pitanju dela koja eksterna lica vrše koristeći svoj položaj u poslovanju sa kompanijom, ili dela internih lica koja poznavajući sistem rada i kontrola u kompaniji iskoriste slabe tačke i na taj način sebi omogućе određene koristi. Kada je reč o ovoj vrsti dela može se reći da je period njihovog trajanja, odnosno otkrivanja, kraći u odnosu na to kada je kompanija izvršitelj, pošto se u nekom trenutku sprovede neki interni ili eksterni postupak koji ih izbaci na videlo.

ŽRTVE KORPORATIVNOG KRIMINALA

Identifikacija i prevencija korporativnog kriminala je neophodna zbog šteta koje nanosi celokupnom društvu. Naime, štete koje nanosi korporativni kriminal su u finansijskom smislu vrlo velike, često ih je teško utvrditi, a oštećeni, odnosno žrtve, mogu biti:

- Kompanija;
- Država;
- Poslovni partneri;
- Zaposleni.

Kao što je prethodno rečeno kompanija može biti počinitelj korporativnog kriminala, ali u isto vreme i žrtva sopstvenog kriminalnog dela. Na osnovu dosadašnjih iskustava vrlo malo kompanija je uspelo da se oporavi posle velikog finansijskog skandala vezanog za korporativni kriminal, odnosno vrlo često su završavale bankrotom. Kada kompanija bankrotira onda zaposleni ostaju bez posla (što ima daleko dublje posledice na ličnom i porodičnom nivou pojedinca), poverioci bez svojih potraživanja, a država ostaje bez svojih redovnih poreskih priliva po osnovu PDV-a, poreza na dobit i socijalnih primanja. Država, osim što ostaje bez svojih priliva, preuzima na sebe teret nezaposlenih koji su ostali bez posla

zbog korporativnog kriminala čime se uvećavaju njeni izdaci, a kao kolateralna šteta pojaviće se smanjeni poreski priliv zbog umanjene dobiti građana koji su ostali bez svojih primanja i poverilaca pošto su oni morali da otpišu svoja potraživanja od kompanije koja je bankrotirala. Prema tome, broj žrtava i štete korporativnog kriminala su velike i upravo zbog toga je neophodno uložiti napore da se korporativni kriminal otkrije na vreme, štaviše spreči.

STRUKTURA KORPRATIVNOG KRIMINALA

Zavisno od oblika samog dela korporativnog kriminala pojaviće se drugačija struktura potrebna za njegovo izvršenje. Naime, reč je o tome da dela korporativnog kriminala, sa akcentom na obmanjujuće finansijske izveštaje, imaju nekoliko vrlo bitnih segmenta koji čine njegovu strukturu potrebnu da bi se delo sprovelo, a to su:

- Finansijski aspekt i sa njime povezane finansijske špekulacije;
- Pravni aspekt i sa njime povezane pravne špekulacije;
- Kompjuterski (IT) aspekt i sa njime povezane kompjuterske špekulacije;
- Poreski aspekt i sa njime povezane poreske špekulacije.

Bilo koje delo da se načini u oblasti korporativnog kriminala, odnosno bilo da je u pitanju delo u korist ili na štetu kompanije, ono je povezano sa određenim finansijskim ciljem, bilo korporativnim ili ličnim, te se radi tog cilja pribegava finansijskim špekulacijama i modifikacijama informacija kojima bi se dobila željena slika. Da bi se sprovelo delo korporativnog kriminala po pravilu se pribegava određenim pravnim špekulacijama u vidu kreiranja određenih poslovnih odnosa, lažnih kompanija, ugovora i dokumenata itd., koji bi dali privid legalnosti transakcije i pružili osnovu za iskazivanje u finansijskim izveštajima. S obzirom na to da je moderno poslovanje oslonjeno na kompjuterske tehnologije, njihov značaj je veliki, pošto su one te koje omogućavaju kreiranje, sprovođenje i evidentiranje poslovnih promena, tako da je njih nemoguće isključiti, što je razlog za vršenje različitih IT špekulacija. Stoga se u sklopu forenzičke istrage mora posvetiti velika pažnja IT segmentu. Dela korporativnog kriminala, a posebno modifikacije koje se sprovode u finansijskim izveštajima, imaju svoj poreski aspekt i nose sa sobom nose poreske špekulacije, koje mogu biti u pravcu poreske evazije, ali i plaćanja većeg poreza kako bi se na taj posredan način ostvario privid zakonitosti određene transakcije.

Posebna pojava koja u sebi povezuje sve prethodno navedeno je delo pranja novca koje je takođe prisutno u finansijskim tokovima i finansijskom izveštavanju.

DOKAZ

Dokazi su podaci koji proizlaze iz radnji koja su počinili učesnici krivičnog dela i oni putem činjenica potvrđuju određena dela i događaje na osnovu kojih se izvode zaključci u pogledu krivičnog dela i krivične odgovornosti.

Posao forenzičara je da prikupi dokaze, da ih analizira, izvede zaključke o njima i sačini izveštaj o tome. Osnova korporativnog poslovanja su različite poslovne promene, a iza poslovnih promena stoje određena dokumenta koja potvrđuju njihov nastanak i njihovim unošenjem u knjige potvrđuje njen pravni i ekonomski legitimitet za kompaniju. Dokumenta koja potvrđuju nastanak poslovne promene

ujedno mogu biti i dokaz u istražnom postupku. Međutim, postoje dokumenta koja se ne iskazuju u poslovnim evidencijama, no ne znači da je dokument neregularan ako nije proknjižen. Stoga se posao forenzičara sastoji iz prikupljanja i analize dokumenata u funkciji dokaza koja su iskazana u poslovnim knjigama, kao i dokumenata koja nisu iskazana u poslovnim knjigama. Postoji mogućnost da su takva dokumenta bila iskazana u poslovnim knjigama, ali je izvršeno njihovo storniranje kao i poslovnih promena koje proizilaze iz njih, pa su izbrisana iz poslovnih knjiga što se mora posebno analizirati.

Dokumenta sama po sebi potvrđuju određenu poslovnu promenu, a poslovne promene su zapravo (poslovna) odluka rukovodstva i vlasnika, tako da se pregledanjem dokumenata dobija uvid u poslovne odluke i upravljanje kompanijom. U postupku pregledanja dokumenata forenzičar između ostalog mora sagledati i to da li forma poslovne transakcije odgovara njenoj ekonomskoj suštini, kao i da li je suština poslovnog događaja iskazana na pravi način, jer upravo u tome leži osnova obmanjujućih informacija i finansijskih izveštaja. Svako odstupanje i neusaglašenost su signal za dodatno ispitivanje i istraživanje.

OSNOVNI TESTOVI ZA OTKRIVANJE PREVARA

Svako delo korporativnog kriminala uključuje određene učesnike, stvara određene informacije i dokumenta, jer sve to je potrebno da bi se delo izvršilo. Samim tim iza dela ostaju dokazi koje je potrebno prikupiti, tako da forenzičar u postupku istrage treba da prikupi dokaze o postojanju ili nepostojanju kriminalne radnje. Postupak prikupljanja dokaza i otkrivanja prevare zasnovan na analizama sledećih podataka prikupljenih iz sledećih segmenata¹:

	Elektronski podaci – Analiza podataka i transakcija koje su izvršene elektronskim putem, kao i analiziranje svih ostalih relevantnih podataka koji su elektronskom obliku.
	Ljudski faktor – Analiza ljudskog faktora je nužni deo svake istrage i odnosi se na analize zaposlenih, klijenata, ali i različite nivoe rukovodstva.
	Dokumentacija – Analiza dokumentacije je sastavni deo istrage i odnosi se na analizu brojnih dokumenata koja potvrđuju nastanak određene transakcije.

¹ M. Samociuk, N. Iyer – Kratak vodič kroz rizik od prevare, Norips, Beograd, 2013. godine

Stoga zaključci u postupku istrage korporativnog kriminala se izvode na osnovu informacija prikupljenih iz:

- Kompjuterskog (IT) segmenta – obuhvata različite oblike elektronskih podataka, počev od evidencija klijenata, transakcija, elektronske pošte, finansijskih i računovodstvenih evidencija, kao i svih ostalih podataka u elektronskom obliku;
- Ljudskog segmenta – ljudi su ti koji kreiraju kriminalne šeme, stoga se oni moraju podrobno analizirati, počev od zaposlenih, poverilaca, klijenata, pa do rukovodstva i najvišeg rukovodstva;
- Dokumentacioni segment – dokumentaciona osnova je vrlo bitan segment, jer da bi neko delo korporativnog kriminala dobilo privid zakonitosti potrebno je stvoriti podrobnu dokumentacionu osnovu što rezultira kreiranjem dokumenata. Bitno je imati na umu da se pojam dokumenta ne odnosi samo na dokumenta u papiru, već da se odnosi i na elektronski oblik dokumenata, tako da je ova analiza usko povezana sa IT tehnikama.

Znači da se dokazi prikupljaju ispitivanjem ljudi, poslovnih, odnosno knjigovodstvenih, evidencija, uključujući i ispitivanje prateće (pravne) dokumentacije, kao i elektronskih izvora.

STABLO PREVARA (FRAUD TREE)

Među brojnim klasifikaciju dela korporativnog kriminala radi lakšeg razmatranja skrenuli bismo pažnju na klasifikaciju koju je dalo ACFE² u prepoznatljivom obliku zvanom „Stablo prevara“ (Fraud Tree)³.

U Stablu prevara osnovna podela dela korporativnog kriminala izvršena je na tri osnovne grane:

- Korupcija;
- Prisvajanje sredstava;
- Obmanjujući finansijski izveštaji.

Ove grane se dalje dele na podgrane, odnosno vrste određenih dela, i na brojne grančice koje se vremenom menjaju i nadopunjuju.

Istraživanja su utvrdila da je u strukturi počinjenih dela najčešće Prisvajanje sredstava (različiti vidovi krađa i zloupotreba), Korupcija je na drugom mestu po učestalosti, dok su Obmanjujući finansijski izveštaji najređe delo koje se izvršava. Međutim, kada se sagleda finansijska šteta nastala iz takvih dela, onda su Obmanjujući finansijski izveštaji daleko naštetnije delo, odnosno štete koje ono prouzrokuje su mnogo veće u odnosu na druga dva dela. Po visini štete Korupcija je na drugom mestu, dok je Prisvajanje sredstava na trećem mestu.

Ono što se mora imati u vidu da je Stablo prevara sačinilo američko udruženje ovlašćenih istraživača prevara (ACFE), tako da određena dela koja su u njemu klasifikovana ne odgovaraju našim aktuelnim uslovima u korporativnom uređenju, niti zakonskoj regulativi. No, bez obzira na to, Stablo prevara je dobar koncept za sistematizaciju i sagledavanje dela korporativnog kriminala.

² Association of Certified Fraud Examiners <http://www.acfe.com/>

³ Report to the Nations <http://www.acfe.com/rtn-report-archives.aspx> i <http://www.acfe.com/rtn.aspx>

OBMANJUJUĆI FINANSIJSKI IZVEŠTAJI

Obmanjujući finansijski izveštaji su delo korporativnog kriminala koje se najređe čini, ali donosi najveće štete čije tačne iznose je teško utvrditi. Velike obmane u finansijskim izveštajima po pravilu vrše lica na visokim rukovodećim položajima, jer očekuju da će kompanija ostvariti određenu korist od takvih informacija (skok cene akcija, privlačenje investitora, dobijanje kredita). Ukoliko kompanija ostvari određeni benefit po osnovu obmanjujućih finansijskih izveštaja, posledično tome rukovodstvo može očekivati određene koristi. Naravno, obmanjujuće informacije u finansijskim izveštajima mogu biti i na štetu kompanije sačinjene npr. da bi rukovodilac prikrio loše odluke, umanjio troškove, uvećao dobit itd. i na taj način zadržao ili poboljšao svoj položaj. Međutim, sastavljanje obmanjujućih finansijskih izveštaja je složen proces i u velikim korporacijama teško da je moguće da ga samo jedno lice izvrši, međutim u manjim kompanijama to nije slučaj.

METODE OBMANE U FINANSIJSKIM IZVEŠTAJIMA

Finansijski izveštaji se sastavljaju primenom određenih načela, pravila i standarda za priznavanje i vrednovanje finansijskih pozicija. U Srbiji se primenjuju Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja koja primenjuju velika preduzeća i opciono srednja preduzeća (MSFI – tzv. Veliki standardi) i Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja za mala i srednja preduzeća (MSFI za MSP – tzv. Mali standardi). Pored navedenog u primeni je i Pravilnik o načinu priznavanja, vrednovanja i prezentacije i obelodanjivanja pozicija u pojedinačnim finansijskim izveštajima mikro i drugih pravnih lica. Svaki od navedenih standarda, odnosno pravilnika, ima određena pravila priznavanja i vrednovanja bilansnih pozicija, međutim ta pravila se mogu zloupotrebiti kako bi se informacije u finansijskim izveštajima prezentirale na način kako to nekome odgovara.

Osnovni metod koje se uobičajeno primenjuje za sastavljanje finansijskih izveštaja je procenjivanje određenih bilansnih pozicija. Međutim, u svrhu sastavljanja obmanjujućih finansijskih izveštaja procenjivanje bilansnih pozicija se koristi u svrhu:

- Precenjivanje bilansnih pozicija i
- Potcenjivanje bilansnih pozicija.

Na prvi pogled ove metode deluju vrlo jednostavno, ali nikako ne treba potceniti njihovu delotvornost u postupku sastavljanja obmanjujućih finansijskih izveštaja, jer one zapravo čine osnovu svega toga i može se reći da one spadaju u standardne metode za modifikaciju informacija u finansijskim izveštajima.

TEHNIKE MODIFIKACIJE FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

Tehnike koje se primenjuju da bi se sprovele modifikacije u finansijskim izveštajima su zasnovane na osnovnim metodama i to su:

Precenjivanje	Potcenjivanje
Imovine	Imovine
Obaveza	Obaveza
Vremenskih razgraničenja	Vremenskih razgraničenja

Prihoda/dobitaka
Rashoda/gubitaka

Prihoda/dobitaka
Rashoda/gubitaka

Da bi prethodno navedene tehnike bile delotvorne potrebno je pored navedenih tehnika uključiti i **nepotpuna oblodanjivanja** u finansijskim izveštajima.

Priroda finansijskih izveštaja, odnosno bilansa stanja i bilansa uspeha, je takva da se precenjivanje ili potcenjivanje jedne bilansne pozicije mora reflektovati na drugoj strani. Kada se u ovu analizu uključi i izveštaj o novčanim tokovima, koji predstavlja treću dimenziju finansijskih izveštaja, onda su informacije i na njima zasnovani zaključci potpuniji. Prilikom vršenja istrage potrebno je dobro poznavanje metoda, tehnika i standarda priznavanja i vrednovanja, zatim finansijskih izveštaja i njihove međusobne interakcije, kao i razumevanje prirode poslovanja kompanije koja je predmet istrage. Ipak u analizi obmanjujućih finansijskih izveštaja ne treba zaboraviti da metode i tehnike koje se primenjuju prilikom sastavljanja finansijskih izveštaja podjednako se primenjuju, ili je bolje reći zloupotrebljavaju, u svrhu sastavljanja obmanjujućih finansijskih izveštaja.

Precenjivanje imovine – se odnosi na uvećano iskazivanje vrednosti pozicija aktive i to: nekretnina, postrojenja, opreme, učešća u kapitalu, zaliha, potraživanja i ostalih imovinskih pozicija u situaciji kada je objektivna vrednost ove imovine manja. Precenjivanjem osnovnih sredstava (nekretnina, postrojenja i opreme) se posredno uvećava kapital kroz uvećanje revalorizacionih rezervi. Treba imati u vidu da se pojedine pozicije osnovnih sredstava (investicione nekretnine, višegodišnji zasadi, osnovno stado) vrednuju direktno u korist bilansa uspeha, čime se utiče na rezultat i opet posredno kapital. Posebnu pažnju je potrebno posvetiti vrednovanjima osnovnih sredstava u korist revalorizacionih rezervi gde je moguće uz promišljene poteze izvršiti precenjivanje npr. nekretnine i formirati značajne revalorizacione rezerve, a zatim nakon određenog vremena otuđiti predmetnu nekretninu uz iskazivanje neznatnog dobitka, ili čak gubitka, od prodaje, dok se preostale revalorizacione rezerve predmetnog sredstva prenose direktno i neoprezivo kroz bilans stanja u dobit. Precenjivanje učešća u kapitalu kompanija koje nisu na aktivnom berzanskom tržištu, osim što podiže vrednost imovine i posredno kapitala (kroz iskazivanje pozitivnih efekata vrednovanja ili uvećane dobiti), može sa sobom da nosi potencijalne manipulacije u njihovom prometu, ili korišćenjem kao osnivačkog uloga i unosom kao osnovni kapital druge kompanije. Precenjivanje ostalih pozicija imovine takođe se reflektuje na prihodima ili dobicima od vrednovanja, što se može široko primeniti. Vrednovanje zaliha, posebno u kompanijama koje imaju proizvodnju, je oblast kojoj treba posvetiti značajnu pažnju, pošto povećanje vrednosti zaliha ulazi u poslovni segment bilansa uspeha i direktno utiče na poslovni rezultat i na ukupni rezultat. Precenjivanje potraživanja je tehnika koja se koristi za iskazivanje većih prihoda od prodaje, mada treba imati u vidu da će se usled aktuelne poreske regulative (PDV-a i transfernih cena) manje koristiti u odnosu na ostale. Svakako da, bez obzira na poresku regulativu, ne treba ignorisati precenjivanje potraživanja (posebno od usluga) i ukoliko se utvrdi da su iskazana fiktivna potraživanja i sa njima povezani fiktivni prihodi treba, osim uobičajenih usko ličnih i korporativnih finansijskih interesa, razmotriti i mogućnost pranja novca u datoj situaciji. U suštini za svako precenjivanje imovine može se reći da stvara dobit i uvećava kapital što je vrlo primamljivo za investitore i upravo zbog toga što doprinosi uvećanju dobiti i profita ova tehnika zahteva posebnu pozornost. Kada su precenjeni prihodi i dobit počinioci često podvlače činjenicu da je plaćen porez što je neka vrsta potvrde regularnosti i legalnosti. Međutim, iskusni istražitelj ne sme prenebrežnuti činjenicu da može biti u pitanju prividna regularnost i da je bez obzira na plaćeni porez

ipak došlo do zloupotrebe kojom su počinioci ostvarili određenu korist koji u regularnim uslovima ne bi ostvarili, što znači da u takvim okolnostima postoji i oštećena strana.

Potcenjivanje imovine – je tehnika kojom se postiže umanjeno iskazivanje vrednosti imovine u odnosu na njenu objektivnu vrednost. Ciljevi potcenjivanja vrednosti imovine mogu biti različiti, no kao i kod precenjivanja efekti se mogu iskazati kroz umanjene revalorizacionih rezervi u okviru kapitala ili iskazivanje rashoda po osnovu obezvređenja što umanjuje dobit u bilansu uspeha, ali konačan efekat toga uvek se odražava na kapital kroz njegovo smanjenje. Potcenjivanje se, kao i precenjivanje, vrši na imovinskim pozicijama osnovnih sredstava (nekretnina, postrojenja i opreme), učešća u kapitalu, zaliha, potraživanja i ostalim imovinskim pozicijama. Potcenjivanje osnovnih sredstava (nekretnina, postrojenja i opreme) može da se vrši radi poreske evazije poreza na imovinu kod kompanija koje primenjuju MSFI, što je samo jedan od aspekata koji forenzičar treba da razmotri. Međutim, aspekt koji traži posebnu pažnju je da li je došlo do prometa potcenjene imovine ili je na drugi način iznesena iz kompanije, za šta postoji nekoliko načina kao npr.: prodaja, poklon, unos u vidu osnivačkog uloga u drugu kompaniju. Takođe, transakcije koje zahtevaju pažnju su one kada se sa potcenjenom imovinom izmiruju obaveze, odnosno naplaćuju potraživanja. Potcenjivanje ostalih pozicija imovine (zaliha i potraživanja) se iskazuje kroz bilans uspeha i utiče na iskazani rezultat, odnosno umanjuje ga. U datoj situaciji prvo što se nameće je poreska evazija, međutim ta situacija se mora sagledati na dubljem nivou, jer npr. usled iskazivanja veštačkih gubitaka kompanija može biti prodana po nižoj ceni od tržišne ostvarive, pri čemu može nastati šteta za prodavce u takvoj transakciji.

Svako vrednovanje imovine, bilo da je u pitanju potcenjivanje ili precenjivanje, ostavlja vrlo značajan efekat na celokupne finansijske izveštaje i taj efekat je u suštini dugoročan. Posebnu pažnju treba posveti kretanjima imovine (otuđenju, prenosu), kao i transakcijama gde se povezuju bilans stanja i bilans uspeha, ili se bilans stanja prenosi u bilans uspeha. Stoga je potrebno da se vrednovanju imovine pristupi studiozno, pošto je polje za manipulaciju ovom tehnikom široko, a forenzičar treba da prikupi dokaze kojima će utvrditi delo koje je počinjeno, identifikovati način kako je obmana sprovedena u finansijskim izveštajima i proceniti štetu koja je nastala.

Precenjivanje obaveza – nastaje kada kompanija iskazuje veće obaveze nego što one zaista jesu, precenjivanjem obaveza uvećavaju se obaveze i rashodi, odnosno gubici, i iskazuje manji rezultat. Osnova za precenjivanje obaveza može biti zasnovana na tome da se prema MSFI obaveze iskazuju u visini očekivanih odliva sredstava, što ostavlja prostor rukovodstvu da iskoristi procene očekivanih odliva sredstava kao osnovu za iskazivanje obaveza. Svakako da jedan od razloga precenjivanja obaveza može ležati u poreskoj evaziji, pošto se na taj način iskazuje manja dobit, ali isto tako osim poreskog aspekta ne treba zanemariti postojanje drugih interesa. Kao primer možemo uzeti manjinskog partnera koji želi da postane većinski, no u regularnim uslovima to nije moguće. Mogućnost je da preko svoje prividno nepovezane firme želi da preuzme kontrolu nad kompanijom tako što će je, uz saradnju rukovodstva, prezadužiti davanjem zajmova ili prodajom usluga i time postati glavni poverilac. Na ovaj način se ruiniira finansijski položaj kompanije i mogu se ostvariti sledeći ciljevi: manjinski partner kao glavni poverilac može da utiče na poslovanje kompanije i inicira blokadu računa, ili da pokrene sudski spor ili stečaj, pri čemu u slučaju sudskog spora može da postigne izvršenje nad određenom imovinom. Sa druge strane može se inicirati konverzija potraživanja u ulog vlasnika, čime će se umanjiti obaveza kompanije u korist kapitala, pri čemu u strukturi vlasništva može doći do značajnih promena u smislu da manjinski partner postane većinski. Pored navedenog, treba imati u vidu u slučaju ako je zaduživanje ostvareno putem fiktivnih faktura za

usluge onda je kompanija koja prividno nije povezana istovremeno ostvarila prihod i dobit po tom osnovu, što znači da je deo dobiti iz prezadužene kompanije prenesen na ovu kompaniju. Na taj način su ostali partneri u prezaduženoj kompaniji oštećeni za deo dobiti koji je fiktivnim fakturama prenesena u prividno nepovezanu kompaniju i taj iznos je moguće utvrditi.

Potcenjivanje obaveza – se odnosi na umanjeno iskazivanje obaveza što za posledicu ima iskazivanje veće dobiti. Umanjenje obaveza se može vršiti njihovim nepriznavanjem u finansijskim izveštajima, na primer neiskazivanje obaveze za zarade ili kamate čime se potcenjeni rashodi, ili sa druge strane otpisom obaveza čime nastaju prihodi od umanjenja obaveza. Osim obmanjujućih informacija koje proizilaze iz potcenjivanja obaveza, treba imati u vidu da neiskazivanje obaveza za npr. javne prihode nosi sa sobom konsekvence poreskog postupka. Potcenjivanje obaveza je tehnika koja se češće primenjuje od precenjivanja pošto je to način da se iskaže bolji rezultat i manje obaveze, što može biti atraktivno investitorima i kreditorima i takođe može uveriti akcionare da kompanija dobro posluje. Ono što je specifičnost situacije u Srbiji je to da su kompanije prilično kreditno zadužene, te su sklonije potcenjivanju obaveza u finansijskim izveštajima kroz izbegavanje obračuna kamata i kursnih razlika koje su kod nas značajan faktor.

Precenjivanje i potcenjivanje vremenskih razgraničenja – vremenska razgraničenja su pozicije kojima se na specifičan način povezuju bilans stanja i bilans uspeha. Postoje dve vrste vremenskih razgraničenja: aktivna i pasivna vremenska razgraničenja. U okviru vremenskih razgraničenja iskazuju se prihodi i rashodi koji ne pripadaju tekućem izveštajnom periodu, već narednom, kao i nefakturisani prihodi i rashodi tekućeg perioda. Osnova za iskazivanje vremenskih razgraničenja počiva na načelu nastanka poslovnog događaja koje se zasniva na tome da se kao prihod i rashod izveštajnog perioda iskazuje samo ono što suštinski pripada izveštajnom periodu bez obzira na to da li je izmireno ili naplaćeno. Međutim, pošto su u finansijskim izveštajima ponekad u pitanju obračunske kategorije to ostavlja prostor da se vremenskim razgraničenjima pristupi manipulativno s obzirom na to da su ove pozicije savršene za modifikacije u finansijskim izveštajima. U uobičajenom privrednom poslovanju pozicije vremenskih razgraničenja nisu posebno značajne i tu se retko mogu naći relativno značajni iznosi. Međutim, ukoliko se u finansijskim izveštajima (isključujući delatnost osiguranja), pojavi veliki iznos na vremenskim razgraničenjima onda to zahteva da se detaljno ispita. Naime, veliki iznos na aktivnim vremenskim razgraničenjima po pravilu upućuje na razgraničene troškove ili nefakturisane prihode, dok veliki iznos na pasivnim vremenskim razgraničenjima upućuje na razgraničene prihode ili nefakturisane troškove. Znači da ukoliko su precenjena aktivna vremenska razgraničenja onda u suštini u bilansu uspeha je iskazan veći rezultat nego što treba da bude, pošto su upotrebom aktivnih vremenskih razgraničenja umanjeni rashodi ili uvećani prihodi. Sa druge strane precenjena pasivna vremenska razgraničenja ukazuju na to da je rezultat koji je iskazan u bilansu uspeha manji u odnosu na realan s obzirom na to da se na ovoj poziciji iskazuju razgraničeni prihodi ili nefakturisani troškovi. Potcenjena aktivna vremenska razgraničenja mogu indikovati da su u tekućem bilansu uspeha iskazani neki rashodi koji pripadaju narednom obračunskom periodu, ili da nisu iskazani određeni prihodi koji pripadaju tekućem izveštajnom periodu, što sve ima za posledicu iskazivanje manje dobiti u izveštajnom periodu. Sa druge strane potcenjena pasivna vremenska razgraničenja ukazuju na to da je dobit iskazana u finansijskim izveštajima veća od objektivne, odnosno indikuju da su u bilansu uspeha iskazani prihodi koji pripadaju narednom izveštajnom periodu, ili da rashodi nisu potpuno obuhvaćeni. Vremenska razgraničenja su tranzitorne pozicije i one su način da se prihodi i rashodi unesu ili iznesu iz bilansa uspeha, stoga je neophodno posvetiti

punu pažnju njihovoj analizi kako bi se došlo do pravog odgovora da li su zloupotrebljena radi sastavljanja obmanjujućih finansijskih izveštaja.

Precenjivanje i potcenjivanje prihoda/dobitaka – je tehnika kojom se direktno utiče na iskazani rezultat u izveštajnom periodu, pošto precenjivanje ili potcenjivanje prihoda/dobitaka srazmerno utiče i menja rezultat. Precenjivanje prihoda/dobitaka se odnosi na uvećano iskazivanje prihoda ili dobitaka u bilansu uspeha, što rezultira iskazivanjem veće dobiti (ili manjeg gubitka), dok potcenjivanje uzrokuje umanjeno iskazivanje dobiti (ili većeg gubitka). Bilo da je reč o precenjivanju ili potcenjivanju prihoda u bilansu uspeha, uvek je za njih vezana određena pozicija u bilansu stanja, pošto pozicije u bilansu uspeha ne mogu biti nastati bez toga da vezane za bilans stanja. Precenjivanje prihoda/dobitaka se može direktno vezati za precenjivanja imovine, odnosno pojedinih pozicija stalne imovine, zatim zaliha i potraživanja, kao i potcenjivanje obaveza. Potcenjivanje prethodno navedenih pozicija imovine, kao i precenjivanje obaveza, ima za posledicu iskazivanje manjih prihoda/dobitaka. Takođe, precenjivanje i potcenjivanje prihoda se može direktno povezati sa vremenskim razgraničenjima.

Precenjivanje i potcenjivanje rashoda/gubitaka – uz tehniku modifikacije prihoda/dobitaka uporedno stoji tehnika precenjivanja i potcenjivanja rashoda. Sa tehnikama modifikacije prihoda/dobitaka i rashoda/gubitaka u suštini se isto može postići, a to je promena iskazanog rezultata. Naime, precenjivanje rashoda/gubitaka rezultira iskazivanjem većih rashoda/gubitaka od objektivnih, što ima za posledicu iskazivanje manje dobiti. U obrnutoj situaciji kada se vrši potcenjivanje rashoda/gubitaka onda se kao posledica javlja veća dobit. Modifikacije rashoda/gubitaka su, kao i modifikacije prihoda/dobitaka, vezane za modifikacije pozicija bilansa stanja, kao i upotrebu vremenskih razgraničenja. Precenjivanje rashoda/gubitaka nastaje kao rezultat potcenjivanja imovinskih pozicija, odnosno pojedinih pozicija stalne imovine, zaliha i potraživanja itd., što sve rezultira iskazivanjem manje dobiti i umanjnjem kapitala na kraju krajeva. Sa druge strane potcenjivanje rashoda/gubitaka ima za posledicu iskazivanje veće dobiti kao posledicu nepotpuno iskazivanja rashoda, gubitaka ili obezvređenja dela stalne imovine, zaliha i potraživanja itd.

Nepotpuna obelodanjanja

Ono što je dodatno potrebno da bi podržala bilo koja od primenjenih metoda je da su one podržane nepotpunim, nejasnim ili neodgovarajućim obelodanjanjima uz finansijske izveštaje. Može se reći da metode, tehnike i nedogovarajuća obelodanjanja imaju sinergijsko dejstvo po pitanju postizanja efekta obmane finansijskim izveštajima.

Prethodno navedene tehnike izgledaju kao sasvim uobičajeni načini koji se koriste u svakom računovodstvu prilikom sastavljanja finansijskih izveštaja. Međutim, iskustvo i praksa dokazuju da kada je reč o obmanjujućim finansijskim izveštajima kao sastavnog dela šeme korporativnog kriminala onda je u pitanju mnogo ozbiljnija upotreba računovodstvenih tehnika sa ciljem da korisnike finansijskih informacija navedu na određeni zaključak, odnosno dovedu u zabludu. Cena takvih zabluda ponekad se iskazuju u stotinama hiljada ili milionima USD, izuzimajući pri tom nematerijalne štete koje trpe pojedinci i koje nije moguće utvrditi računskim postupkom. Iskustvo nam govori da kada postoji interes i namera da se izvrši modifikacija informacija u finansijskim izveštajima sa ciljem da se ostvari određena finansijska slika, onda su modifikacije sveprisutne i sistematske, što samo po sebi ukazuje na nameru. Na primer ako je kompanija javno društvo čijim akcijama se trguje na berzi ono može imati cilj da iskazuje veću dobit, što znači da će modifikacije biti usmerene u tom

pravcu, te kao ilustrativni primer to može biti sledeće: 1. precenjivanje vrednosti imovine – precenjivanje nekretnina u korist revalorizacionih rezervi; 2. precenjivanje investicionih nekretnina u korist prihoda; 3. neiskazivanje gubitaka po osnovu hartija od vrednosti; 4. precenjivanje zaliha – kroz uvećanje obračuna proizvodnje i iskazivanje uvećanog povećanja vrednosti zaliha, kao i kroz neiskazivanje manjkova i rashoda po popisu; 5. precenjivanje aktivnih vremenskih razgraničenja – prikriivanje gubitaka ranijih godina na razgraničenim troškovima; 6. potcenjivanje obaveza i rashoda – neukalkulisavanje kamata i kursnih razlika po osnovu kredita; 7. neodgovarajuća obelodanjivanja – u napomenama uz finansijske izveštaje potrebno je dati podrobna objašnjenja vezana za primenjene računovodstvene politike, vrednovanja, procene, kao i pojašnjenja vezana za pravilno razumevanje pojedinih bilansnih pozicija – u situaciji kada se u finansijskim izveštajima javnog društva sprovedu prethodno navedene modifikacije, onda će obelodanjivanja u napomenama uz finansijske izveštaje biti nejasna, nepotpuna ili neinformativna. Imajući u vidu navedeni primer može se uvideti brojne mogućnosti koje pružaju metode i tehnike modifikacije finansijskih izveštaja, stoga se u postupku finansijske forenzike ne sme potceniti značaj poznavanja metoda i tehnika koje se mogu primeniti.

ALATI U ISTRAZI FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

Kao što su načini za sastavljanje obmanjujućih finansijskih izveštaja zasnovani na potpuno uobičajenim tehnikama, tako su i alati koji se mogu iskoristiti za njihovo identifikovanje zasnovani na osnovnim računovodstvenim principima.

Alati koji se mogu koristiti u istrazi obmanjujućih finansijskih izveštaja i postupku prikupljanja dokaza su sledeći:

- Osnovne bilansne promene;
- Zakon spojenih sudova;
- Kontrastav;
- Storno knjiženja;
- Bruto promet.

Osnovne bilansne promene – Svaka poslovna transakcija uzrokuje promene u finansijskim izveštajima, odnosno promena u jednom segmentu bilansa stanja uzrokuje promenu na drugoj strani, bilo da je to opet u bilansu stanja ili bilansu uspeha. Osnovne bilansne promene se u suštini sastoje iz povećanja i smanjenja pojedinih bilansnih pozicija koja se manifestuju se kroz:

- Povećanja/smanjenja u bilansu stanja;
- Povećanja/smanjenja u bilansu uspeha.

Kao što je prethodno navedeno svaka poslovna promena, bez obzira na to da li je regularna ili neregularna, ostavlja svoj trag u finansijskim izveštajima. Pojedine vrste promena se dešavaju isključivo u bilansu stanja, promenama unutar aktive i pasive, dok druge vrste promena se dešavaju između bilansa stanja i bilansa uspeha. Svakako da ne treba zanemariti i treću dimenziju promena koja se reflektuje na promene u novčanim tokovima. Bilans uspeha i izveštaj o novčanim tokovima sami po sebi ne postoje bez bilansa stanja, tako da je koren svake poslovne promene u njemu. Na kraju izveštajnog perioda obrt imovine i kapitala koji je ostvaren u toku godine i iskazan u bilansu

uspeha vraća se u bilans stanja prenosom rezultata. Kada se posmatraju finansijski izveštaji kroz određen niz godina (npr. 3 godine u nizu) može se zapaziti određena dinamika i kretanje u okviru izveštajnih pozicija i rezultata. Takva vrsta analize može pružiti dragocene informacije vezane za vremenski aspekt dela (npr. identifikovanja perioda kada je počeo određen način poslovanja i izveštavanja, odnosno kada je otpočela određena kriminalna šema), a takođe može da uputi na dalje pravce istrage i prikupljanja dokaza. Na primer može se desiti da kompanija svake godine u bilansu uspeha iskazuje dobit, koja se kumulira u bilansu stanja, a da sa druge strane postoji kontinuirani pad npr. prihoda od prodaje i pad aktive, što je samo po sebi ozbiljan znak upozorenja za postojanje obmanjujućih informacija u finansijskim izveštajima. Sagledavanje i razumevanje finansijskih izveštaja i njihove međusobne interakcije je vrlo važan alat u forenzičkoj istrazi i to je alat koji se može prvi primeniti u istrazi.

Zakon spojenih sudova – je zasnovan na osnovnom principu na kome se zasniva finansijsko izveštavanje, a to je načelo dvojnog knjigovodstva. Svaka poslovna promena u kompaniji se iskazuje na dva računa, odnosno može se pronaći na dva mesta i ako se prati logika zakona spojenih sudova ako se nešto poveća na jednoj strani na drugoj će se smanjiti i obrnuto. Dodatno treba imati u vidu da se zakon spojenih sudova može proširiti jer pored internih evidencija postoje i eksterne evidencije druge strane koja učestvuje u poslu (kupac, dobavljač, banka itd.). Ista poslovna transakcija se obuhvata i kod drugog učesnika u poslovnoj transakciji, što je način da se prateći logiku zakona spojenih sudova dalje može proveriti transakcija, jer npr. smanjenje zaliha u jednoj kompaniji može biti povećanje zaliha u drugoj itd. Zakon spojenih sudova je moćan alat u rukama forenzicara, jer zahvaljujući tome moguće je pratiti promenu iz više pravaca tako da kada se promena pronađe na jednom računu, onda se može ući u trag i na drugoj strani. Ovaj alat takođe omogućava da se poslovne promene prate „spolja ka unutra“, kao i „unutra ka spolja“. Najjednostavniji primer za to je praćenje malverzacija sa zalihama, odnosno magacinskog poslovanja. Praćenje „spolja ka unutra“ bilo bi praćenje od narudžbine, nabavke, isporuke robe, do ulaska u magacin i magacinske i finansijske evidencije. Drugi smer praćenja kretanja je „unutra ka spolja“, što bi se odnosilo na praćenje izlaska robe iz magacina, prodaje, isporuke robe i njihova evidencija u magacinskim i finansijskim evidencijama.

Kontrastav – Logika kontrastava je takođe zasnovana na osnovnom principu koji se primenjuje prilikom evideniranja poslovnih promena – principu dvojnog knjigovodstva. Osnova ovog forenzičkog alata leži u identifikovanju kontrastava u knjiženju, odnosno identifikovanju na šta je sve određena poslovna promena uticala. Kontrastav se identifikuje u nalogu za knjiženje i on u suštini može da opiše određenu poslovnu transakciju. Svaka poslovna promena izaziva promene u određenom segmentu kompanije, npr. na imovini, obavezama, приходima, rashodima i na kraju i na samom kapitalu, tako da se prepoznavanjem kontrastava dobija objašnjenje poslovne transakcije. Zbog dvojne prirode knjigovodstva, promene se iskazuju tako da se može identifikovati kako su delovale na određenu kompaniju. Na primer utvrđeno je da je došlo je do uvećanja imovine, odnosno osnovnih sredstava. Uvećanje osnovnih sredstava je po svojoj prirodi “dugovno”, tako da će kontrastav, odnosno “potražni” stav, reći na koji način je došlo do ovog uvećanja i zapravo na taj način opisati transakciju, a to može biti:

- Kupovinom – kontrastav je dobavljač;
- Izgradnjom – kontrastav je dobavljač;
- Dokapitalizacijom – kontrastav je kapital;

- Vrednovanjem – kontrastav su revalorizacione rezerve (ili prihod);
- Poklonom – kontrastav je prihod.

Storno knjiženja – U redovnim knjiženjima poslovnih promena storno knjiženja služe za ispravku pogrešnih knjiženja. Storno knjiženja ispravljaju prvobitno knjiženje i dovode ga u prethodno ili ispravno stanje. Karakteristika storno knjiženja je da brišu prvobitno knjiženje, tako da ne ostavljaju trag u saldu, već se mogu identifikovati u prometu, mada i tako mogu da se anuliraju, odnosno prividno nestanu, i u prometu. Ispravno korišćenje storno knjiženja je pre svega korekcija; npr. ako se neka faktura greškom proknjiži na pogrešnu analitiku kupca ili dobavljača, onda se ona stornira i prebaci na pravu. Međutim, storno knjiženja po svojoj prirodi nisu uobičajen način knjiženja i zahvaljujući tome što mogu prividno da se ne vide u prometu predstavljaju pogodan način za zloupotrebu.

Bruto promet - Prvobitna sagledavanja i analize finansijskih izveštaja se po pravilu vrše na osnovu kontrole salda, odnosno stanja, određenih bilansnih pozicija. Iskusan forenzičar zna da mnoge transakcije ne ostavljaju saldo, štaviše sprovode se na takav način da ne ostave saldo. Kod takvih transakcija se pristupa analizi bruto prometa, a ne salda. Međutim, mora se imati na umu da zloupotrebom storno knjiženja metoda bruto prometa može biti beskorisna ili može navesti na pogrešne zaključke. Naime, ukoliko forenzičar zanemari storno knjiženja, a koristi metodu Bruto prometa u istrazi, može izvesti pogrešne ili nepotpune zaključke, posebno prilikom utvrđivanja iznosa štete. Primer za to može biti konverzija obaveza, odnosno potraživanja, u ulog. Pretpostavimo na primer da je vlasnik dao pozajmicu, koju je odlučio da konvertuje u svoj ulog u kompaniju. Iza ove promene postoji obima dokumentacija koja se sastavlja u skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima i Zakonom o privrednim društvima, kao i procedura konverzije koja se mora sprovesti. Ovim postupkom se na regularan i zakonit način zatvara obaveza prema vlasniku i uvećava se kapital. Međutim, ovde se može pojaviti međukorak kao što je otkup potraživanja drugih poverilaca, čime se iznos za konverziju uvećava, no bez obzira na sve način knjiženja ove promene treba da bude takav da se jasno vidi ovo kretanje. Međutim, ukoliko se upotrebe storno knjiženja onda se ove transakcije mogu prikriti, tako da se zahvaljujući ovakvom evidentiranju može desiti da se ne uoči i analizira na pravi način. Nakon sprovođenja zakonske procedure i registracije u APR-u ova poslovna promena je potpuno regularna, te od tog momenta vlasnik novostečenog kapitala može trgovati njime na potpuno zakonit način po ceni koju dogovori sa kupcem (kod udela). Štaviše, trgovina kapitalom (akcijama i udelima) je pod uticajem informacija iz finansijskih izveštaja, tako da se za neobično visoke cene udela može navesti kao argument poboljšanje finansijske pozicije, jer je npr. kompanija smanjila zaduženost. Ovakve transakcije uvek zahtevaju visoku pažnju i temeljito ispitivanje, jer u sebi nose visok potencijal za prikrivanje kriminalnih radnji, kao i za pranje novca.

ZAKLJUČAK

Značaj finansijske forenzike je nesporan i ona je potrebna u uređenom finansijskom sistemu, a da bi u Srbiji uistinu zaživela potrebno je da funkcioniše celokupan korporativni sistem, kao i da se uvede korporativna odgovornost u pravom smislu te reči. Uporedno sa tim potrebno je izvršiti koordinaciju korporativne i krivične regulative da bi sistem funkcionisao. Srbija još uvek važi za zemlju gde nije jasno formirana svest i značaj finansijskog izveštavanja, stoga se dešava da korporativni zakoni, uključujući tu i zakone koji regulišu finansijsko izveštavanje, ignorišu. Da bi se moglo pristupiti

finansijskoj forenzici na pravi način neophodno je da se pre svega korporativni zakoni primenjuju, a zatim i ostali zakoni koji posredno regulišu privredu. Finansijska forenzika traži uređen sistem i jasnu regulativu koja se primenjuje, no poslovno okruženje u Srbiji je takvo da još uvek nema dovoljno svesti o tome da se zakoni u oblasti privrede moraju primenjivati, kao i to da postoje pravila finansijskog izveštavanja koja se moraju primenjivati na konzistentnoj osnovi. U tom smislu tanka je linija između nemara ili neukosti po pitanju finansijskog izveštavanja i namernog sastavljanja obmanjujućih finansijskih izveštaja. Sastavni deo razvoja finansijske forenzike u Srbiji je i podizanje korporativne svesti (i savesti) o postojanju rizika od prevare u poslovanju, pošto ona još uvek nije dovoljno izgrađena.

Poseban problem sa kojim se treba suočiti se odnosi na državne intervencije i modifikacije pravila finansijskog izveštavanja, kada država radi sprovođenja određenih ciljeva interveniše izmenom opšteprihvaćenih računovodstvenih principa i pravila izveštavanja. To je bila situacija sa dopuštanjem prikrivanja gubitaka po osnovu negativnih kursnih razlika preko aktivnih vremenskih razgraničenja. Sa jedne strane stručna javnost je dobro upoznata da se manipulacije u finansijskim izveštajima vrše preko vremenskih razgraničenja, a sa druge strane država ih je dopustila, čime su kompanije i celokupna privreda dale daleko bolju sliku o sebi i svom poslovanju. S obzirom na to da je vremenska dimenzija značajan faktor u forenzičkoj istrazi ovakve situacije značajno iskrivljuju celokupnu sliku, dokaze i izvođenje zaključaka.

Imajući u vidu veličinu i dubinu korporativnog kriminala i šteta koje nanosi neophodno je da se ovoj temi posveti dužna pažnja i da se razviju mehanizmi za prepoznavanje i sprečavanje ovakvih dela. Najbolji način je pre svega prevencija u smislu podizanja korporativne svesti o riziku prevare, kao i uspostavljanje delotvornog regulatornog sistema koji će obuhvatiti zakone koji uređuju korporativno okruženje i čija primena će biti prvi korak u uspostavljanju uređenog privrednog sistema, a samim tim i prevenciji korporativnog kriminala. Sa druge strane forenzičke istrage korporativnog kriminala će u uređenom korporativnom sistemu biti daleko kvalitetnije i svrsishodnije.